

TAMPEREEN
AMMATTIKORKEAKOULU

OSALLISUUS PÄIVÄKODISSA

Kuinka lasten osallisuus toteutuu kasvattajien näkö-
kulmasta

Mari Ojala

Opinnäytetyö
Toukokuu 2017
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi

OJALA MARI

Osallisuus päiväkodissa

Kuinka lasten osallisuus toteutuu kasvattajien näkökulmasta

Opinnäytetyö 34 sivua, joista liitteitä 2 sivua

Toukokuu 2017

Opinnäytetyön tarkoituksena oli saada kasvattajat pohtimaan lasten osallisuutta sekä saada heidät näkemään lasten osallisuuden merkitys päiväkodin arjessa. Tutkimuksen tehtävänä oli tarkastella, kuinka kasvattajat kokevat osallisuuden, miten lasten osallisuus näkyy päiväkodin arjessa ja kuinka sitä voisi vielä kehittää.

Opinnäytetyö toteutettiin kvalitatiivisena tutkimuksena. Opinnäytetyöhön osallistui kolmesta eri päiväkodista työntekijöitä, jotka työskentelevät 3–6-vuotiaiden ryhmissä. Aineisto kerättiin keväällä 2017 haastattelemalla kahta työntekijää, ja kaksi haastateltavista vastasi kirjallisesti haastattelukaavakkeeseen.

Tulokset osoittivat, millä tasolla lasten osallisuus toteutuu päiväkodin perustoiminnoissa. Tuloksista nousi esille, että lapset pääsevät vaikuttamaan arjen toimintoihin ja itseään koskeviin asioihin. Lapsia kannustettiin omatoimisuuteen ja heidät otettiin mukaan suunnittelemaan, sekä toteuttamaan eri toimintoja. Osallisuutta voisi päiväkodeissa vielä lisätä ottamalla lapset enemmän mukaan toimintojen suunnitteluun, sekä lapset voisivat opettaa toisilleen erilaisia taitoja. Tuloksista kävi ilmi, että lasten osallisuutta ja sen merkitystä on pohdittu päiväkodeissa ja kasvattajat kertoivat toteuttavansa lapsilta tulleita ideoita. Osallisuuden idea on, että lapset ovat itse tietoisia vaikuttamisen mahdollisuuksistaan. Toivottavasti tulosten ja johtopäätösten nostaminen kasvattajien tietoisuuteen kehittää päiväkotien arkea kohti osallisempaa varhaiskasvatusta.

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Degree Programme in social services

OJALA MARI

participation in the kindergarter
How educators see the participation of children coming true

Bachelor's thesis 34 pages, appendices 2 pages
May 2017

The aim of this study was to make kindergarten educators consider how much children are involved in the decision making processes and to elucidate the importance of the children's involvement in the daily routine. In this study the focus was on observing how educators feel about children's involvement on decision making, how involvement has been integrated into the daily routine, and how it could be improved.

The qualitative data for this study was collected via interviews and questionnaires. Kindergarten educators were selected from 3 different kindergartens and they were all working with children from the age of 3 to the age of 6. The data was collected during the spring 2017.

Results clearly show the actual level of children's involvement on the decision making in the kindergartens. Children's capabilities of making decisions has been noticed and it has been implemented into the early childhood education as a part of normal routine. In this model it is important to make children understand the concept of planning and how they can influence on the daily routine. Involving children in the planning and decision making processes is one of the developing areas of early childhood education and via this study I am hoping that educators understand the importance of this model and that in the future even more often children would be involved in the planning.

Key words: Early childhood education, Children participation

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	5
2	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	7
2.1	Tutkimuksen tavoite, tarkoitus ja tutkimuskysymykset.....	7
2.2	Tutkimusmenetelmä ja aineiston keruu	8
2.3	Kvalitatiivinen tutkimus	8
2.4	Aineiston analyysi.....	9
2.5	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	9
3	OSALLISUUS VARHAISKASVATUKSESSA JA PÄIVÄKODISSA.....	11
3.1	Osallisuuden lähtökohdat varhaiskasvatuksessa.....	11
3.2	Osallisuus.....	12
3.3	Osallisuuden toteutuminen päiväkodissa.....	13
3.4	Osallisuuden portaat	14
3.5	Kasvattaja osallisuuden tukijana.....	17
3.6	Lapsen osallisuus päiväkodissa	19
4	KASVATTAJIEN KOKEMUKSET	22
4.1	Osallisuus käsite	22
4.2	Osallisuuden näkyminen.....	23
4.3	Lasten osallisuuden kehittäminen.....	25
4.4	Yhteenveto	25
5	JOHTOPÄÄTÖKSET	27
6	POHDINTA.....	29
	LÄHTEET.....	31
	LIITTEET.....	33
	Liite 1. Saatekirje	33
	Liite 2. Haastattelu kaavake	34

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni lähtökohta on osallisuus kolmessa eri yksityisessä päiväkodissa, jotka kuuluvat samaan päiväkotiketjuun. Halusin tutkia kuinka kasvattajat kokevat lasten osallisuuden toteutuvan työpaikallaan. Tämän yksityisen päiväkotiketjun arvot ovat liikunta, seikkailu sekä yhdessä tekeminen. Päiväkodit tekevät tiivistä yhteistyötä henkilökunnan ja lasten perheiden kanssa. Osallisuus on noussut yhä merkittävämpään rooliin päiväkodeissa toimintaa suunniteltaessa. Halusin selvittää mitä osallisuudella tarkoitetaan ja miten se toteutuu päiväkodeissa sekä millä tavalla sitä voisi mahdollisesti vielä kehittää.

Suomen perustuslaissa luvussa kaksi, 6§:ssa sanotaan, että kaikki ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Ketään ei tule asettaa ilman hyväksytyä perustetta eriarvoiseen asemaan sukupuolen, kielen, alkuperän, iän, uskonnon, terveydentilan, vammaisuuden, mielipiteiden tai vakaumuksen perusteella. Lapsia tulee kohdella yksilöinä tasa-arvoisesti ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystasoaan vastaavasti. (Suomen perustuslaki.)

Osallisuudesta ja osallistumisesta puhutaan yleensä samana asiana, vaikka ne ovat kaksi eri asiaa. Osallistua voi ilman osallisuutta. Osallistuminen tarkoittaa sitä, että on osallisenä jossain toiminnassa, mihin ei ole voinut itse vaikuttaa millään tavalla. Osallisuudesta puhutaan silloin, kun ihminen on saanut itse vaikuttaa asian ideointiin, suunnitteluun sekä toteutukseen ja arviointiin. Osallisuuden tarkoitus on estää syrjäytymistä ja saada jokaisen ääni kuuluviin.

Lasten osallisuuden merkityksestä on puhuttu jo pitkään eri varhaiskasvatuksen asiantuntijoiden sekä tutkijoiden sekä päiväkodin työntekijöiden keskuudessa. Lasten osallisuus on YK:n lasten oikeuksien sopimuksessa vahvasti esillä ja sen pohjalta on linjattu monia kasvatustyötä ohjaavia asiakirjoja kuten esimerkiksi varhaiskasvatuksuunnitelman perusteet. Nämä asiakirjat ohjaavat kasvattajia ottamaan lasten näkemykset huomioon sekä tukemaan lasten osallisuutta. (Turja 2007, 168-169.)

Opinnäytetyössäni olen aluksi kertonut osallisuudesta yleisesti, sekä mitä se tarkoittaa varhaiskasvatuksessa ja päivähoidossa. Otin mukaan myös osallisuuden portaat, joilla

pystyy hyvin havainnollistamaan osallisuuden tasoa. Neljännessä luvussa käsittelen, miten osallisuus tulisi toteutua päiväkodissa ja millaista toimintaa sen toteutumisen takaamiseksi vaaditaan kasvattajilta ja lapsilta. Viidenteen lukuun olen koonnut tutkimukseni saadut tulokset ja kuudennessa luvussa vertailen saamiani tuloksia teoretietoon. Näistä saamistani tuloksista toivon olevan hyötyä opinnäytetyössäni mukana oleville päiväkodeille.

2 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

Opinnäytetyötä miettiessäni halusin valita sellaisen aiheen, joka kiinnostaisi itseäni ja joka olisi sekä ajankohtainen ja hyödyllinen yhteistyökumppanilleni. Keskusteltuani yhteistyökumppanini kanssa päädyimme osallisuuteen, sen ajankohtaisuuden ja tärkeyden vuoksi. Keskustelin yhdessä opinnäytetyöstäni päiväkodissa vastaavan kanssa, joka toimii päiväkodissa esimiehenä siitä millä tavalla he toivoivat minun toteuttavan työni. päädyimme yhdessä siihen, että toteuttaisin opinnäytetyöni haastatteleamalla kasvattajia saman päiväkotiketjun eri päiväkodeissa ja haastatteluihin valittiin kolme erikokoista päiväkotia, sillä jokaisella päiväkodilla on omanlaisensa toimintatavat johtuen päiväkodin eri kokoluokista. Valitsin kohdejoukoksi varhaiskasvattajat päiväkodissa, koska mielestäni lasten osallisuus voi toteutua vain, jos kasvattajat mahdollistavat sen.

2.1 Tutkimuksen tavoite, tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyöni tarkoitus on tehdä osallisuus näkyväksi. Haastatteleamalla kasvattajia saan selville, miten lasten osallisuus toteutuu päiväkodissa, millä tavalla kasvattajat ovat ottaneet huomioon osallisuuden päivän erilaisissa toiminnoissa, sekä saada heidät arvioimaan ja pohtimaan osallisuuden toteutumista ja mahdollisesti lisäämistä.

Tavoitteeni on saada kasvattajat huomaamaan osallisuuden merkityksen päivän erilaisissa toiminnoissa ja lisäämään lasten osallisuutta eri päiväkodeissa toisista päiväkodeista mahdollisesti tulleiden hyvien käytäntöjen avulla.

Tutkimuskysymykset:

Miten päiväkodissa toteutuu lasten osallisuus kasvattajien näkökulmasta?

Miten lasten osallisuutta voitaisiin lisätä?

Tutkimukseni tehtävänä on tuoda osallisuus näkyväksi ja jakaa tietoa sekä kehittämisedotuksia eri päiväkoteihin.

2.2 Tutkimusmenetelmä ja aineiston keruu

Toteutan opinnäytetyöni haastattelemalla päiväkotien kasvattajia. Haastattelut tapahtuvat puolistrukturoidulla haastattelulla, jossa kaikille haastateltaville esitetään samat kysymykset, samassa järjestyksessä. (KvaliMOTV, 2017.) Tarkoitukseni oli haastatella jokaisesta päiväkodista kahta työntekijää, toisen työntekijän haastattelu olisi tapahtunut kaavakkeen avulla ja toisen työntekijän haastattelu kasvotusten, erilaisten käytännön ongelmien vuoksi se ei onnistunut ja sain kaksi haastattelua ja kaksi täytettyä haastattelu-kaavaketta. Lähetin etukäteen jokaiseen päiväkotiin haastattelu-kaavakkeen, jotta he pystyisivät pohtimaan niitä ennen tuloani sinne. Haastateltavat työntekijät olivat 3-6 vuotiaiden ryhmistä ja haastattelut toteutin päiväkodeilla. Täytetyt haastattelu-kaavakkeet sain päiväkodeista sähköpostilla. Tarkoitukseni oli haastatella kasvotusten useampaa työntekijää jokaisesta päiväkodista, jotta saisin laajemmin tietoa päiväkodin toimintatavoista, mutta käytännön ongelmien vuoksi se ei onnistunut.

2.3 Kvalitatiivinen tutkimus

Opinnäytetyöni tutkimusote on laadullinen eli kvalitatiivinen. Laadullisen tutkimuksen tarkoituksena on saada kokonaisvaltainen ja syvempi käsitys tutkittavasta ilmiöstä (wikipedia, 2017). Laadullisen tutkimuksen tarkoitus on kuvata todellisuutta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti ja tarkasti, siinä pidetään tärkeänä sitä, että haastateltavan ääni pääsee esille. (Hirsijärvi, Remes & Sajavaara, 1997,152-155.) Aineiston analysoiminen alkaa jo haastattelutilanteessa, jolloin haastattelija voi tehdä havaintoja haastateltavan puheista. Laadullisen tutkimuksen analysointi tapahtuu sanallisessa muodossa, jossa haastateltavan näkemykset tulevat esille jopa alkuperäisessä muodossa. (Hirsijärvi & Hurme, 2000, 136.)

Työni tarkoitus on tuoda lasten osallisuuden toteutuminen ja sen lisäämisen tärkeys työyhteisöjen tietoisuuteen. Haastattelemalla ja keskustelemalla kasvattajien kanssa, saan heidät pohtimaan osallisuuden toteutumista heidän työyhteisössään sekä heidän omaa suhtautumistaan osallisuuden mahdollistajana.

2.4 Aineiston analyysi

Aluksi litteroin molemmat haastattelut. Litterointi tarkoittaa aineiston kirjoittamista puhtaaksi sanatarkasti. (Hirsijärvi, Remes & Sajavaara, 1997,210). Litteroinnin jälkeen luin molemmat haastattelut, sekä saamani täytetyt haastattelukaavakkeet useamman kerran läpi ja jaottelin ne alaotsikoiden alle. Alaotsikoiksi muodostuivat osallisuus käsitteenä, miten se toteutuu ja miten sitä voisi kehittää. Tiivistin litteroinnit lyhyiksi lauseiksi, joita pystyin käyttämään tuloksia kirjoittaessani.

Luokittelin aineistoni alaotsikoiden alle ja katsoin mitä samoja ja erilaisia vastauksia niissä oli. Luokittelu on analyysiä tehdessä tärkeää sekä välttämätöntä jotta saatu tieto jäsentyy ja analyysin tekeminen helpottuu. (Hirsijärvi & Hurme, 147.) Tehtyjen luokittelujen perusteella kokosin aineistoani ja varmistin, että kaikki oleellinen tieto tuli esille.

Vertailin eri kasvattajilta tulleita vastauksia toisiinsa, kuinka ne eroavat toisistaan päiväkotien arjessa. Analyysin avulla voin erotella osallisuutta näkyväksi tuovia keinoja sekä miten sitä voisi vielä kehittää toimintoja suunnitellessa ja toteuttaessa.

2.5 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Lasten osallisuudesta varhaiskasvatuksessa on tehty useita tutkimuksia ja teorian tietoa osallisuudesta löytyy paljon. Koin oman aiheeni erottuvan muista tutkimuksista sillä, että se on kohdennettu tiettyyn päiväkotiketjuun ja näin saada tietoa sieltä, kuinka osallisuus juuri heidän päiväkodeissaan toteutuu. Etukäteen tulisi tutkimuksen tarkoitusta tarkastella, kuinka tutkimus parantaisi tutkittavana olevaa tilannetta. (Hirsijärvi & Hurme 2000, 20.)

Haastattelukaavakkeeni kysymykset olin suunnitellut niin, etteivät ne johdattele haastateltavaa. Pyrin haastattelu tilanteissa myös pysymään neutraalina enkä lähtenyt johdattelemaan kysymyksiä oman kantani mukaan, mutta pyrin kuitenkin saamaan mahdollisimman laajan kuvan haastateltavan ajatuksista.

Haastattelujen perusteella saamani tulokset tuon esille mahdollisimman totuudenmukaisesti ja muokkaamatta vastauksia, jotta lopullinen tulos ei vääristy. Hirsijärvi & Hurme

(2000) korostavat myös tekstissään tutkijan kirjoittaman tekstin tulevan olla niin varmaa ja todennettua kuin vain mahdollista.

Koko opinnäytetyö prosessin ajan noudatin rehellisyyttä sekä huolellisuutta tutkimusta kirjoittaessani. Opinnäytetyön haastatteluissa ja saatuja tuloksia kirjoittaessani, jätän omat oletukset ja ennakkokäsitykset pois. Tutkimukseni luotettavuus ja eettisyys tulevat työssäni julki siinä, että pidän haastattelut työntekijät ja yhteistyökumppanini nimen salassa, sekä opinnäytetyöni valmistumisen jälkeen hävitän saamani tiedot, etteivät ne joudu kenenkään muun nähtäville.

3 OSALLISUUS VARHAISKASVATUKSESSA JA PÄIVÄKODISSA

Osallisuus koostuu monista eri asioista ja keskeisintä sille on kuuluksi tuleminen, sekä vaikuttaminen ja tunne omasta osallisuudesta (Turja 2011,7-8). Lasten osallisuuden toteutuminen edellyttää kasvattajilta kykyä kuunnella ja ottaa lasten mielipiteet huomioon. Jotta osallisuus voi toteutua on koko työyhteisön oltava valmiita panostamaan siihen. (Oranen, 2016.)

3.1 Osallisuuden lähtökohdat varhaiskasvatuksessa

Suomalaisessa varhaiskasvatuksessa ydin rakentuu hoidosta, kasvatuksesta ja opetuksen kokonaisuuksista. Hoitoa, kasvatusta ja opetusta ei lähdetä lähtökohtaisesti erottelemaan toisistaan vaan ajatuksena on, että jokainen päivittäinen hetki tarjoaa lapselle mahdollisuuden oppia. Lapsilähtöinen pedagogiikka on tärkeimpiä laatukriteereitä suomalaisessa varhaiskasvatuksessa. Tällä tavalla toteutettu varhaiskasvatus on lapsen itsensä näköistä ja perustuu lapsen kuulemiselle, hänen tarpeidensa ja ideoidensa huomioimiselle, ennemmin kuin valmiisiin toimintatapoihin ja -malleihin. (Roos 2015, 52.)

Päivähoidon toimintaa koskevassa laissa ei ole varsinaisesti osallisuutta ja vaikuttamista koskevia säädöksiä. Uuteen varhaiskasvatuslakiin on lisätty yleissäännös vaikuttamisesta ja osallisuudesta. Vaikuttamista ja osallisuutta käsitellään siinä sekä lapsen huoltajan, että lapsen kannalta. Varhaiskasvatusta suunniteltaessa, toteuttaessa ja arviotaessa lapsen omat toivomukset ja mielipiteet tulee selvittää ja ottaa huomioon hänen ikänsä ja kehityksensä tason mukaisesti. Lapsen huoltajalla tulee olla myös mahdollisuus vaikuttaa oman lapsensa varhaiskasvatuksen suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin. Toimintayksikössä tulee järjestää säännöllisesti huoltajille ja lapsille mahdollisuus osallistua varhaiskasvatuksen arviointiin ja suunnitteluun. (Varhaiskasvatuslaki 7 b §) Varhaiskasvatus on vanhempien ja eri ammattitahojen kanssa tehtävää yhteistyötä (Roos 2015, 52).

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin 2016 (24,30) on kirjoitettu varhaiskasvatuksen tehtäväksi ja tavoitteiksi edistää lasten kokonaisvaltaista kasvua ja kehitystä yhteistyössä huoltajien kanssa. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea lasta osallisuuteen. Lasten oppi-

mat tiedot ja taidot vahvistavat heidän osallisuuttaan sekä aktiivista toimimista yhteiskunnassa. Lasten oikeuksiin kuuluvat kuulluksi tuleminen ja osallisuus omaan elämään vaikuttavissa asioissa. Varhaiskasvatuksessa kunnioitetaan näitä demokratian toteutumisen keskeisiä periaatteita. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea lasten kehittyviä osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja sekä kannustaa oma-aloitteisuuteen.

Varhaiskasvatuksessa lapset pääsevät osallistumaan toimintojen suunnitteluun, toteutumiseen ja arviointiin yhdessä henkilöstön kanssa, samalla lapset oppivat yhteisten sääntöjen, sopimusten ja luottamuksen merkitystä ja vuorovaikutustaitoja. Näiden taitojen avulla lapsen käsitys itsestä kehittyy ja muovautuu. Lapsia tulee arvostaa ja kuunnella sekä heidän aloitteitaan ottaa huomioon.

Järvinen & Mikkola (2015, 18) kertoo, että osallisuudessa on kyse lapsen vertaiskulttuurin ja aikuisten luoman ja kannattelevan rakenteen kohtaamisesta ja liittymisestä toisiinsa. Kasvattajilla tarvitsee olla kiinnostusta ja kykyä, jotta he voivat olla yhteydessä lapsen vertaiskulttuuriin. Riittävän väljällä, joustavalla mutta vakaalla päivärytmillä luodaan mahdollisuuksia yhteyksien syntymiselle. Näin mahdollistetaan spontaania sekä suunniteltua kohtaamista aikuisten ja lasten välillä.

3.2 Osallisuus

Osallisuus koostuu monista eri asioista. Keskeisiä näkemyksiä sille on kuulluksi tuleminen, vaikuttaminen omassa yhteisössään sekä tietoisuus ja tunne omasta osallisuudesta. Muita näkökulmia ovat tasa-arvoisuus, demokraattisuus, muiden erilaisuuden hyväksyminen, vastuun ottaminen, avun saaminen osallisuuden mahdollistumiseksi sekä vapaaehtoisuuteen perustuva osallisuus. (Turja 2011, 7-8.)

Yhteiskunnassa osallisena oleminen tarkoittaa jokaisen mahdollisuutta terveyteen, työhön, toimeentuloon, koulutukseen, sekä asuntoon ja sosiaalisiin suhteisiin. Osallisuus on demokratian perusrakenne ja kansalaisella on oikeus osallistua ja vaikuttaa itseään koskeviin asioihin, sekä olla vaikuttamassa yhteiskunnan kehitykseen. Ihmisten yhteiskunnallinen aktiivisuus ja osallisuuden määrä vaihtelevat eri elämäntilanteiden mukaan. Sosiaaliset verkostot ja osallisuuden kokeminen toimivat suojaavana tekijänä syrjäytymistä

vastaan. Osallisuutta lisäämällä estetään eriarvoisuutta sekä yhteiskunnasta syrjäytymistä. Osallisuuden lisäämisessä ja vahvistamisessa tärkeässä asemassa ovat varhaiskasvatus, työpaikat, järjestöt, seurakunnat ja yhdistykset. (THL 2016.)

Osallisuuden määritelmä liittyy kaikkeen lasten toimintaan ja osallisuuden määritelmä voidaan jakaa kolmeen alakäsitteeseen: lapsen osallisuus päiväkodin arkeen, perustoimintoihin ja rutineihin, näissä lapsi nähdään toimijana. Osallisuus ryhmätoiminnoissa ja sosiaalisissa suhteissa paneutuu yhdessä toimimiseen ryhmässä sekä vuorovaikutukseen jossa aikuiset ja lapset ovat kaikki tasa-arvoisia. Lasten osallisuus kokemuksena taas pureutuu jokaisen lapsen omaan kokemukseen osallisuudesta päiväkotiryhmässä. Pienten lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa rakentuu aikuisen ja lapsen vuorovaikutuksesta sekä yksilön ja ryhmän vuorovaikutuksesta jokapäiväisissä kohtaamisissa, yhteisiin toimintoihin vaikuttamisissa sekä valintatilanteissa. Lasten osallisuuteen vaikuttaa ikä, koska eri ikäisten tarpeet ja taidot ovat erilaiset. Tämä tulee ottaa huomioon eri toimintoja suunnitellessa. (Leinonen 2014, 18-19.)

3.3 Osallisuuden toteutuminen päiväkodissa

Kasvattajat jotka työskentelevät lasten parissa joutuvat pohtimaan jatkuvasti, milloin lapsi tarvitsee huoletonta lapsuutta, aikuisen hoivaa ja huolenpitoa ja milloin lapsi tulisi nähdä päteväenä ja osaavana toimijana. Mitä nuorempi lapsi on kyseessä sitä suuremmin aikuiset ovat vastuussa hänen elämästään ja aikuiset vaikuttavat omin tulkinnoin ja intressein lapsen asioista (Turja 2011, 3).

Kun kasvattajat ymmärtävät osallisuuden merkityksen ja ovat asenteellisesti valmiita toimimaan tavalla joka mahdollistaa lasten osallisuuden, pystytään vasta tarkastelemaan osallisuuden toteuttamismahdollisuuksia käytännön toiminnassa. Ajan kuluessa uudet toimintatavat juurtuvat osaksi päiväkodin toimintakulttuuria ja ne pystytään myös kirjamaan esim. päiväkotien laatuasiakirjoihin, jolloin ne toimivat kriteereinä, joilla toiminnan laadukkuutta arvioidaan sekä niihin voidaan vedota tähdätessä osallisuuden toteutumista. (Turja, 2011, 12.)

Ammatillinen näkökulma korostaa lapsen osallisuuden merkitystä varhaiskasvatuspalveluiden kehittämisessä sekä lapsen osallisuuden myötä kasvattajien asiantuntemus myös

lisääntyy. Lasten näkemykset toimivat kasvattajille oman työn peilinä ja uusien näkökulmien esille tuojana. Lasten osallisuus on edellytys varhaiskasvatustyön toteutumiselle, sekä se tarjoaa mahdollisuuden lapsen myönteisen itsetunnon kehittymiselle sekä sellaisen keskustelu- ja neuvottelutaitojen oppimiselle, joita ryhmässä yhdessä toimiminen ja tasavertaisuus edellyttävät. (Turja 2011,3.)

Päiväkodin arkea rytmittävät erilaiset perustoiminnot. Päiväkodin perustoiminnot pitävät sisällään päiväkodin eri toiminnot kuten ruokailut, ulkoilutilanteet, siirtymiset ulkoilemaan ja sisälle, nukkumiset ja suunnitellun toiminnan sekä vapaan leikin. Kasvattajalta vaaditaan tietoa lapsen kasvusta, kehityksestä ja oppimisesta, jotta hän pystyy mahdollistamaan lapsen osallisuuden perustoiminnoissa. Kasvattajalla tulee olla myös taitoa kuunnella ja ottaa huomioon lasten aloitteet päivittäisistä kasvatuksellisista tilanteista sekä pitkäikäisen pedagogisissa toimintojen suunnitteluissa. (Kettukangas & Härkönen 2014, 96.)

Päiväkodin päiväjärjestyksellä on suuri merkitys siihen, kuinka turvalliseksi ja luottavaiseksi lapsi kokee olonsa. Toimintojen ennakoitavuus ja toistuvuus lisäävät omatoimisuutta ja itseluottamusta ja lapsi oppii, kuinka päivä etenee. Hyvin suunniteltu päiväohjelma edesauttaa lasten luovuuden kehittymistä, aktiivisuutta ja omaa ajattelua. Hyvällä suunnittelulla on suuri vaikutus myös lapsen sosiaalisuuteen ja tunne-elämään. (Kettukangas & Härkönen 2014, 101.)

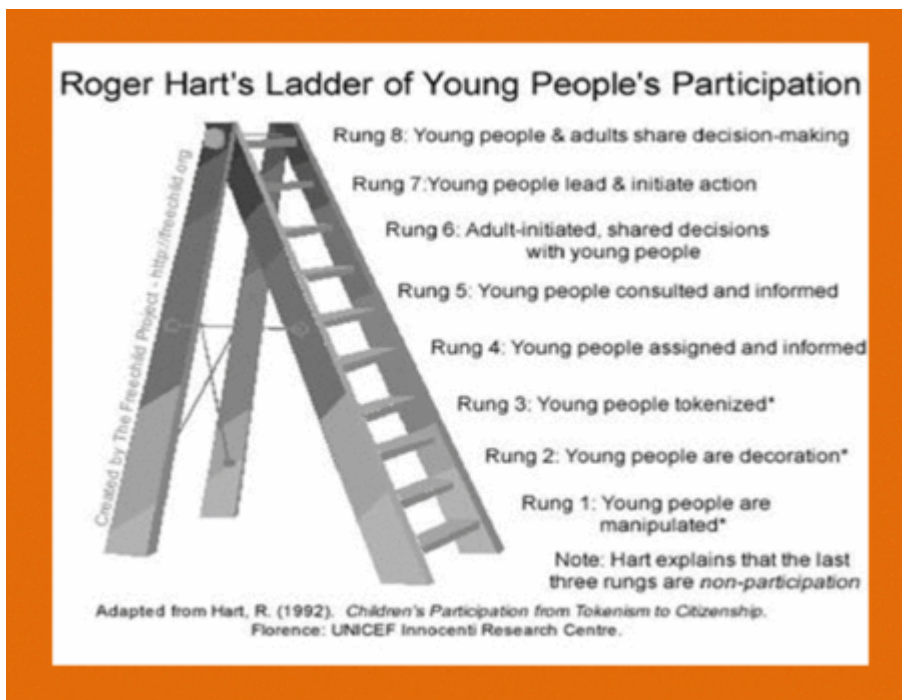
Perustoimintojen yhteydessä voidaan saavuttaa monia tärkeitä tiedollisia ja taidollisia asioita, kuten kehittää lapsen aisti- ja havaintotoimintoja, kielellistä ilmaisu- ja koordinaatio- ja motoriikkaa, toisten kanssa yhdessä toimimista, itsetuntemusta sekä itsetuntoa. (Kettukangas & Härkönen 2014, 102.)

3.4 Osallisuuden portaat

Osallisuuden rakentumisesta on kehitetty erilaisia malleja, joissa kuvataan osallisuuden eri elementtejä ja sen rakentumista. Osallisuuden rakentumisen mallien kautta työntekijä voi peilata omaa työskentelyään ja rakentaa kasvattaja-ajatteluaan. (Eskel & Marttila 2013, 79.) Osallisuutta on totuttu tarkastelemaan valtasuhteena lapsen ja aikuisen välillä. Arnstein (1969) kehitti osallisuuden portaat 1960-luvulla. Roger Hart (1992) on luonut

Arnsteinin portaikon pohjalta lasten osallisuuden portaavat, jotka kuvaavat lapsen eri osallisuuden tasoja. (Turja 2011,3.) Tikapuiden periaatteena on, että osallisuus on sitä suurempaa mitä korkeammalle tikapuissa mennään. Varsinainen osallisuus alkaa vasta portaalta neljä. Työntekijät voivat olla joko osallisuutta rajaavia tai mahdollistavia. (Eskel & Marttila 2013, 79.)

Lasten osallisuuden taso määräytyy tikapuumallissa sen mukaan, kuinka paljon työntekijä antaa toiminnasta tietoa, kenen suunnitelmien mukaan toiminta etenee ja ketä saavat olla päättämässä asioista. Mitä vähemmän lapsella on tietoa taustoista ja tavoitteista ja mitä vähemmän he pääsevät vaikuttamaan toimintaan ja osallistumaan siihen, sitä matalammalla tasolla osallisuus toteutuu. Osallisuuden tasot vaihtelevat nopeastikin eri tehtävissä ja tilanteissa. Mitään organisaatiota tai yhteisöä ei siksi voida määrittellä toimimaan pysyvästi vain yhdellä tasolla. Ensimmäiset kolme porrasta kuvaavat lasten ajattelun manipulaatiota aikuisten haluamaan suuntaan. (Turja 2011, 3.)

KUVIO 1. Osallisuuden portaavat

Ensimmäisellä portaalla lapset osallistuvat, mutta heidän omia ajatuksiaan ei kysytä. Päiväkodissa järjestetään esimerkiksi valokuvanäyttely, johon lapset ovat saaneet piirtää kuvan, mutta aikuiset valitsevat valmiit työt, jotka tulevat näyttelyyn. (Eskel & Marttila 2013, 79.)

Toisella portaalla lapset pääsevät osallistumaan, mutta eivät ymmärrä tilannetta vaan toimivat työntekijöiden ohjeiden mukaisesti esimerkiksi päiväkodissa järjestettävät tanssi- ja lauluesitykset, joihin työntekijät ovat valinneet esitykset ja lasten tehtävänä on vain oppia esityksen kulku vaikuttamatta itse koko esityksen suunnitteluun. (Eskel & Marttila 2013, 79.)

Kolmannella portaalla lasten mielipiteitä kysytään, mutta niitä ei kuunnella eikä oteta huomioon. Heille ei ole annettu tietoa ja keinoja tuoda ajatuksiaan esille. Päiväkodissa esimerkiksi järjestetään paneeli, johon lapset osallistuvat mutta heidän ei odoteta tuovan mielipiteitään aidosti julki. (Eskel & Marttila 2013, 80.)

Neljännellä portaalla lapset ovat vapaaehtoisesti mukana ja pääsevät kertomaan mielipiteensä ja toiveensa ja sitä kunnioitetaan, mutta työntekijä on suuressa roolissa ja tekevät lopullisen päätöksen. Lapset vievät esimerkiksi tietoa kierrätyksen tärkeydestä kotiin mutta vanhemmat tekevät lopullisen päätöksen kierrätyksestä. (Eskel & Marttila 2013, 79.)

Viidennellä portaalla lasten mielipiteitä kysytään ja kuunnellaan sekä ne huomioidaan. Työntekijät johtavat toimintaa. Päiväkodissa on esimerkiksi kysely lapsilta toimintatuokioihin ideoita, joista aikuinen valitsee tuokiot ja pitää huolen toteutuksesta. (Eskel & Marttila 2013, 80.)

Kuudennella tasolla lapset pääsevät mukaan suunnitteluun ja toteutukseen toiminnan jokaisessa vaiheessa, mutta työntekijät antavat idean toimintaan. Päiväkodissa on esimerkiksi järjestetty luontoretki, jonka lapset ovat saaneet itse suunnitella ja toteuttaa mutta idea on tullut työntekijöiltä. (Eskel & Marttila 2013, 80.)

Seitsemännellä portaalla idea toimintaan tulee lapsilta ja he saavat itse sen suunnitella ja toteuttaa. Työntekijä on apuna vain tarvittaessa. Esimerkiksi päiväkodin lapset ovat ehdottaneet risumajan rakentamista päiväkodin pihaan. He itse suunnittelevat ja toteuttavat sen, mutta työntekijä on lasten pyynnöstä auttamassa painavimpien risujen asettelussa lasten haluamiin kohtiin. (Eskel & Marttila 2013, 81.)

Kahdeksannella portaalla lapset ja työntekijät ideoivat, suunnittelevat ja toteuttavat toiminnan yhdessä tasavertaisina. Päiväkodin piha kaipaisi uudistusta, jonka ideointiin osallistuvat työntekijät ja lapset yhdessä, sekä he yhdessä toteuttavat muutostyöt. (Eskel & Marttila 2013, 81.)

Vastaavia mallikehittelyjä on tehnyt muutkin (mm. Horelli 1994 ja Shier 2001). Mallien kehittäjien käsitykset vaihtelevat sen mukaan, millaista lopputulosta he arvostavat. Lasten ja aikuisten yhteistoimintaa vai lasten itsenäisyyttä ilman aikuista. Aikuisten ja lasten maailmojen erillään pitämisen sijaan pitäisi pyrkiä yhteisyyteen ja kumppanuuteen. Se mitä pidetään tavoiteltavana, riippuu lopulta eri toimintojen luonteesta ja osallistujista. Päiväkodissa voi esimerkiksi olla tavoitteena, että lapsi oppii itsenäisesti pitämään huolta omista tavaroistaan ja toimii arjen rutiinien mukaisesti tai että he pystyvät omatoimisesti suunnittelemaan luovia leikkejä ja toimintoja. Suurin osa päiväkodin toiminnasta tarvitsee onnistuakseen työntekijöiden ja lasten yhteistä neuvottelua, koska yhteiskunta ja lasten huoltajat ovat asettaneet sellaiset vastuut ja tehtävät, joista lapset eivät voi eivätkä pysty päättämään itsenäisesti. (Turja 2011, 5-6.)

3.5 Kasvattaja osallisuuden tukijana

Yhteiskunnalliset muutokset ovat lisänneet viimevuosina varhaiskasvatushenkilökunnan osaamisvaatimuksia ja tätä kautta työn kehittämistä. Kyetäkseen tukemaan lapsia osallisuuden olisi tärkeää kasvattajien nähdä oman osallisuutensa merkitys omassa työssään. (Venninen 2014, 156.) Osallisuuden toteutumisen edellytys on aito kohtaaminen lapsen ja kasvattajan välillä, jotta aitoa kohtaamista voi tapahtua täytyy kasvattajalla olla kykyä toimia kunnioittavasti ja sensitiivisesti. (Kataja 2014, 64.) Lasten osallisuuden lisääminen ja mahdollistaminen lähtevät sitoutuneesta henkilökunnasta, ilman sitoutunutta henkilökuntaa se ei ole mahdollista. Kehittämismyönteisessä työyhteisössä kasvattajilla on mahdollisuus huomata, kuinka heidän toimintansa lisää lasten osallisuutta ja hyvinvointia. (Venninen 2014, 155.)

Tutkija Nigel Thomas on kertonut havainneensa kasvattajilla neljä erilaista lähestymistapaa osallisuuteen sekä osallistumiseen. Lasten osallistumiseen ja osallisuuden suhtautuminen vaihtelee kasvattajien välillä. Lähestymistavat ovat byrokraattinen, kliininen, kyy-ninen ja arvosidonnainen. Yhteisöllisyyden syntyminen ja sen ylläpitäminen vaativat kas-

vattajalta kykyä reflektoida omaa toimintaansa. Byrokraattisessa lähestymistavassa kasvattajan tavoite on täyttää kaikki muodolliset vaatimukset, mitä organisaatio on laatinut, jotta osallisuus toteutuisi. Kliinisessä lähestymistavassa osallistumista pidetään yleensä riskinä lapselle sekä hänen hyvinvointiaan uhkaavana, joten heidät helposti suljetaan pois keskusteluista ja päätöksenteosta. Tässä lähestymistavassa heitä tarkastellaan emotionaalisen ja haavoittuvuuden näkökulmasta. Kyynisessä lähestymistavassa taas lapsen osallisuus koetaan vaaraksi, koska lasta pidetään valtaa havittelevana ja manipuloivana, mutta kumminkin vastuuta kaihtavana. Kasvattajat jotka toimivat kyynisen lähestymistavan mukaan, ajattelevat että lapsella on jo ennestään liikaa vaikutusvaltaa eikä sitä saisi enää lisätä. Arvosidonnaisessa lähestymistavassa kasvattajat kokevat hyväksi ja tärkeäksi lapsen osallisuuden, koska se on lapsen oikeus. Tässä lähestymistavassa koetaan osallisuuden kohentavan päätöksenteon laatua sekä johtavan parempiin käytäntöihin ja lopputuloksiin, sekä kasvattajan olevan vastuussa lapsen tukemisessa ja osallistumismahdollisuuksien luomisessa. (Eskel & Marttila 2013, 83-84.)

Nurmi & Rantala (2011, 35) kirjoittaa myös, että kasvattajat voivat luulla osallisuuden lyhentävän lapsuutta, mutta lapsen antaman tiedon arvostus on samalla myöskin lapsuuden arvostamista. Kasvattajat voivat pelätä heidän auktoriteettinsa kärsivän, jos he kuuntelevat ja kyselevät lapsen mielipidettä. Joskus osallisuus tulkitaan myös väärin ja luullaan, että se on vallan siirtämistä lapselle. Aikuinen on kuitenkin aina se, jolla on lopullinen päättäjän vastuu. Kasvattaja joka kuuntelee ja ottaa selvää lasten näkemyksistä, nostaa omaa arvostustaan lasten silmissä.

Järvinen & Mikkola (2015, 17) kertoo, että tehdyissä tutkimuksissa keskeisimmäksi osallisuutta lisääväksi tekijäksi on nostettu kasvattajan jo olemassa olevan lapsikäsitteiden muuttaminen. Kasvattajilla on paljon kokemusta ja tietoa, mutta uusien toimintatapojen oppiminen vie aikaa, vaatii ymmärrystä, sekä keskustelua työyhteisössä siitä, mitä osallisuus omassa työssä tarkoittaa. Tämä vaatii uusien rutiinien ja toimintatapojen luomista arkeen, jotta lapset pystytään ottamaan mukaan suunnitteluun. Päivähoidon päivärytmiin on pystyttävä luomaan väljyyttä, jotta kasvattajilla on aidosti mahdollisuus olla läsnä ja kuunnella lapsen ideoita ja ehdotuksia. Jottei osallisuutta nähtäisi vain omatoimisuutena ja yksin pärjäämisena, vaatii se keskustelua työyhteisössä ja uutta asennoitumista lapsen auttamiseen, lasta saa ja pitää auttaa. Lapsen auttaminen ei kadota lapsen oppimisen taitoja.

Kun lasta kannustetaan osallisuutteen, eettisistä syistäkin tulisi jo varmistaa, että lasten kuulemista ja näkemyksiä myös arvostettaisiin ja toiminta johtaisi mahdollisuuksien mukaan joihinkin käytännön toimenpiteisiin. Jos lapsen toivomia muutoksia ei pystytä toteuttamaan tulisi lapselle selittää tilanne ja syy asiaan. Kasvattajien vaikutus osallisuuden lisäämiseen tulisi lähteä henkilökunnan tietoisuuden heräämisestä ja kiinnostuksesta, sekä heidän kouluttamisestaan, jotta osallisuuden mahdollisuudet lisääntyisivät toimintoja suunnitellessa. Työtapoja on vaikea kehittää ilman kasvattajien omaa kiinnostusta ja panostusta. Kasvattajien kiinnostusta kehittyä tulee tukea, koska se lisää halua tehdä työnsä mahdollisimman hyvin. (Venninen 2014, 156.) Työyhteisöstä tulisi tunnistaa ne henkilöt, joilla on jo kokemusta ja kiinnostusta lähteä kehittämään uusia toimintatapoja, ja kannustaa heidän toimintaansa, jotta he perehdyttäisivät myös muuta henkilökuntaa.

Ympäristössä olevista esim. muista päiväkodeista, jotka ovat jo kehittäneet lasten osallisuutta omassa päiväkodissaan voi pyytää myös neuvoja ja apua toiminnan kehittämiseen. Kasvattajat voivat myös alkaa keräämään esimerkkejä myönteisistä tilanteista, joissa lapsen osallisuus tulee ilmi ja jakaa näitä toisten kasvattajien keskuudessa. Tällä tavalla saadaan lisättyä henkilökunnan motivaatiota, keskustelua asiasta sekä luodaan uutta ymmärrystä osallisuudesta, tämä lisää luottamusta myös kasvattajien ja lasten välillä: lapset kokevat kasvattajien arvostuksen ja kasvattajat näkevät lapsissa piilevän potentiaalin. (Turja 2011, 12-13.) Kasvattajien ja lasten välinen myönteinen vuorovaikutus vähentää kielteistä käyttäytymistä päiväkodeissa. Kasvattajien omien kokemusten ja tarinoiden jakaminen lisää lasten arvostusta kasvattajia kohtaan, sekä luo turvallista ilmapiiriä. (Kanninen & Sigfrids 2012, 163-164.)

3.6 Lapsen osallisuus päiväkodissa

Osallisuus lapsella lähtee siitä, että hän saa olla mukana toiminnan suunnittelussa ja itse toiminnassa. Mitä enemmän lapsen omaa osallisuutta korostetaan, sitä merkityksellisemmäksi lapsen omat ideat nousevat ja aikuisen rooli pienenee. Tunne osallisuudesta muodostuu hyvin yksilöllisesti, mutta perustana voidaan pitää sitä, että lapsi on dialogisessa vuorovaikutuksessa toisten, etenkin aikuisten kanssa. Dialogi tarkoittaa, vastavuoroista aitoa kuuntelemista ja viesteihin sensitiivisesti ja rakentavasti vastaamista. (Hujala & Turja 2012, 49-53.) Kun lapsia opetetaan kertomaan omat mielipiteensä, heidän annetaan

ottaa vastuuta ja tehdä päätöksiä, heistä kehittyi oikeudenmukaisempia, tunnetaitoisempia ja vastuullisempia aikuisia (Wvi, 2017)

Lapsen mahdollisuudet ideointiin ja toimintaprosessin toteutuksen eri vaiheisiin osallistuminen riippuvat kahdesta keskeisestä osallisuuden muodosta, tieto-osallisuudesta ja osallisuudesta materiaalisiin resursseihin. Tieto-osallisuus määrittelee lapsen osallisuuden mahdollisuuksia hyvin keskeisesti. Lapsen tulee olla tietoinen omasta roolistaan yhteiskunnassa sekä päivähoidon toimintavoista, jotta hän voi olla mukana suunnittelemassa ja päättämässä asioista. Heillä tulee olla myös tietoa välineistä ja materiaaleista sekä muista toimintamalleista. Aikuisten tehtävänä on antaa lapselle tietoa sellaisessa muodossa, että lapsi ymmärtää, sisäistää ja pystyy muistamaan sen. Materiaaliset resurssit tarkoittavat päiväkodin tiloja ja välineitä, joita toimintoihin tarvitaan. Nämä ovat lapsilla kuitenkin monesti rajallisesti käytössä ja saatavilla. (Hujala & Turja 2012, 49-53.)

Toiminta tiloissa on yleensä rajattu tai säädelty jo etukäteen lapselta. Lapsien voi olla vaikea myös saada käyttöönsä erilaisia leluja ja välineitä, koska ne ovat laitettu kaappeihin piiloon, lukkojen taakse tai ne ovat muuten lasten ulottumattomissa. Voi olla myös niin, että este on kulttuurinen, silloin joitakin tiloja tai leikkivälineitä pidetään vain toiselle sukupuolelle kuuluvana. (Hujala & Turja 2012, 49-53.)

Lapset pääsevät vaikuttamaan helpommin henkilökohtaisiin asioihin, kuten mitä he syövät tai mitä leikkivät, mutta harvemmin lapset pääsevät vaikuttamaan asioihin, jotka koskevat koko päiväkotia, kuten esimerkiksi toimintatilojen muokkaamiseen tai lelujen hankintaan. Toiminnat joihin lapset pääsevät vaikuttamaan, ovat yleensä lyhyt tai pitkäkestoisia, yleensä lapset pääsevät vaikuttamaan kertaluontoisiin toimintoihin kuten esimerkiksi metsäretkiin, mutta harvemmin lapset pääsevät vaikuttamaan esimerkiksi sääntöjen laadintaan. (Hujala & Turja 2012, 49-53.)

Turja (2011, 6) kertoo kirjoituksessaan, että lasten osallisuudella on kaksi ääripäätä. Toisessa päässä on henkilökohtaiset asiat ja toisessa päässä laajemman yhteisön yhteiset asiat. Lapsi voi olla henkilökohtaisella tasolla suunnittelemassa ja päättämässä esimerkiksi mitä syö, miten pukeutuu, mitä haluaa leikkiä ja harrastaa. Tästä ulottuvuudesta edetessä kohti laajempaa yhteisöä, tulee seuraavaksi lapsen toimintaympäristöihin ja keskinäisiin vuorovaikutustilanteisiin liittyvät asiat, silloin lapsen osallisuus tulee ilmi lapsen

voidessa suunnitella ja organisoida esimerkiksi yhteisiä leikkejä sekä leikkimisen paikkoja.

Päiväkodin ryhmä ja oma perhe ovat pienille lapsille läheisimmät yhteisöt, joista nousee esille aikuisten ja lasten yhteisiin asioihin vaikuttamisen mahdollisuudet. Yhdessä kartoitetaan esimerkiksi hyväksi koettuja asioita, kiinnostuksen kohteita, ympäristön parantamisen suunnitelmia ja yhteiseen käyttöön tavaroiden hankkimista, nämä voivat olla asioita joissa lapsi voi olla osallisena mukana. Tällaisista asioista voidaan edetä vaikuttamaan vielä laajemmin esimerkiksi koko päiväkotia koskeviin asioihin. (Turja 2011, 6.)

4 KASVATTAJIEN KOKEMUKSET

Kasvattajien haastatteluista nousi esille osallisuus käsitteen laajuus ja haastateltavien eri kokemukset osallisuudesta. Haastattelin kahta henkilöä ja haastattelut kestivät keskimäärin 30 minuuttia. Haastateltavat kertoivat hyvin avoimesti, mitä ajattelevat osallisuudesta ja kuinka se toteutuu. Kirjallisesti haastateltujen ja suullisesti haastateltujen kasvattajien ammattinimikkeillä ei ollut vaikutusta vastauksiin.

4.1 Osallisuus käsite

Kasvattajat kuvaisivat haastatteluissa osallisuuden tarkoittavan sitä, että lapset pääsevät vaikuttamaan arjen toimintoihin ja itseään koskeviin asioihin. Lapset otetaan mukaan suunnittelemaan ja toteuttamaan erilaisia toimintoja.

Kysytään lasten mielipiteitä.

Sitä että lapsi saa ite vaikuttaa siihen mitä tehdään ja tavallaan just se että ottaa lapsen mukaan suunnittelu prosessiin

Kasvattajan rooli osallisuuden mahdollistajana koettiin merkittävänä. Kasvattajat joko mahdollistavat tai estävät lasten osallisuuden. Kasvattajat kertoivat tehtäväkseen olla kannustavia ja innostaa lapsia osallisuuteen, se vaatii kasvattajalta myös omaa innostumista ja motivoitumista osallisuuden toteutumiseksi. Kasvattajan tulee tsemptata lapsia ja olla kiinnostunut kuuntelemaan.

Esim. vasussa lapsi on mukana keskustelussa ja etukäteen jutellaan mistä on tykännyt ja hän pääsee arviointiprosessiin mukaan.

Toimitaan esimerkkinä ja mahdollistetaan lasten ideat.

Nytkin meillä on hakukahvit tulossa ja tuli idea, että leivotaan lasten kanssa sinne ja niin me leivotaan 18 lapsen kanssa sinne, siinä saadaan juurikin sitä osallisuutta.

Osallisuus käsitteeseen vaikuttaa paljon kasvattajien oma käsitys osallisuudesta. Kasvattajat vaikuttavat omalla toiminnallaan siihen, kuinka lasten osallisuus toteutuu. Kasvattajan tulee olla halukas kuuntelemaan lapsilta tulleita ideoita. Haastatteluista nousi esille, että lapset otetaan mukaan arjen suunnitteluun ja toteutukseen.

4.2 Osallisuuden näkyminen

Haastateltavat kertoivat perushoidossa osallisuuden näkyvän lasten omatoimisuutena. Omatoimisuuden lisääntyessä riippuvuus aikuisista vähentyy. Lasten osallisuus näkyy myös lapsille annettava vastuuna olla auttamassa kasvattajia.

ruokailutilanteissa isommat lapset saavat ottaa itse sopivan kokoisen annoksen ja pienemmät lapset saavat sanoa, haluavatko ison vai pienen annoksen.

Lapset saavat itse miettiä mitä ulkovaatteita tulisi pukea päälle ulos mentäessä.

Eskari apulaisparit, jotka pääsevät tekemään hommia. Parit vaihtuvat joka päivä. Eskariapulaiset järjestävät kengät eteisessä, nostaa ruokailutilan tuolit, laskee tuolit, kun on lattiat siivottu. järjestelevät kirjat ja pyykkipojat sekä laittavat lelut oikeille paikoille. Lopuksi kun kaikki hommat on hoidettu niin saavat pelata tabletilla ekapeliä.

Siirtymätilanteissa harjoitellaan erilaisia liikkumistapoja jolloin jonottaminen jää vähäisemmäksi.

Toimintatuokioiden suunnitteluun kasvattajat kertoivat ottavansa lapset mukaan ja kuuntelevansa heidän ideoitaan. Välttämättä ideoita ei voi aina heti toteuttaa, mutta pyritään siihen, että ne toteutetaan lähiaikoina. Lelupäiville esim. ei ole suunniteltu mitään aikuisten järjestämää toimintaa, vaan lapset saavat itse päättää.

Otetaan lapset mukaan suunnitteluun ja toteutukseen esim. temppuradat, ei tehdä valmista vaan lasten kanssa yhdessä. Osa ryhmästä voi rakentaa sen ja osa purkaa, kaikkien kanssa ei tarvitse tehdä kaikkea.

Jos on joku tietty teema, vaikka palloilu ja opetallaan joku taito, niin sitten lopuksi voi ottaa leikkejä joihin liittyy se sama taito.

Tehdään ikä ja kehitystason mukaisia asioita, jotta lapset onnistuvat ja heidän on mahdollisuus osallistua.

Monesti käy niin että vaikka oltaisiin suunniteltu jo esim. retkeä tuohon suuntaan mutta lapsilta tulee ehdotus toiseen suuntaan, niin kyllähän me mennään sinne mihin lapset haluavat. Lapsilähtöisyys tulee myös siitä, että lapset saavat päättää esim. muskarissa mitä lauletaan.

Ulkoilutilanteissa käytännöt vaihtelivat. Osassa päiväkodeista ohjattuja leikkejä oli välillä ja osassa päiväkodeista ohjattu leikki ulkoilutilanteissa oli joka päiväistä, lapset pääsivät vaikuttamaan siihen, millaista leikkiä leikitään.

Tänäänkin oli yksi poika, joka toivoi pituushyppyä ja niin oli koko pihan lapset hyppimässä pituushyppyä.

Sisäänmeno siirtymisissä on erilaisia tehtäviä, jotta jonotusta ei tulisi.

Leikkutilanteissa lelut on sijoitettu sisätiloissa niin, että lasten on helppo itse ottaa haluamansa lelut hyllyistä ja näin päättää mitä haluavat leikkiä ja kenen kanssa. Osa leluista on kaapeissa esim. lautapelit ja ne lapset saavat aikuiselta pyytämällä. Lapset saavat valita itse huoneet missä haluavat leikkiä ja välillä aikuiset päättävät, jotta kaikilla olisi mahdollisuus päästä esim. huoneeseen jossa on erilaisia liikuntavälineitä. Huoneiden koot vaikuttavat siihen, kuinka monta lasta yhdessä huoneessa voi leikkiä.

Omat leikit siivotaan sisällä ja ulkona jotta kaikilla on siistit yhteiset tilat.

Opetetaan lapsille, että kaikki otetaan leikkeihin mukaan, ettei kukaan olisi yksin.

Lapsen osallisuus oman hoitopäivän kulkuun, kun hän saa itse päättää mihin huoneeseen menee leikkimään ja millä leikkii.

Osallisuuden näkyminen nousi monella tavalla esille, päivän eri toiminnoissa. Päiväkotien ympäristö on luotu niin, että se mahdollistaa erilaiset liikkumiset ja leikkimiset ja lapset voivat itse päättää mitä leikkivät ja missä. Jokaisella päiväkodilla on samat toimintaperiaatteet, joiden ympärille päiväkodin arki muotoutuu.

4.3 Lasten osallisuuden kehittäminen

Lasten osallisuuden lisäämisestä haastateltavat olivat yhtä mieltä siitä, että lapsia pitäisi ottaa vielä enemmän mukaan toimintoja suunniteltaessa ja kun aloitetaan suunnittelemaan seuraavaa toimintavuotta. Lapset voisivat myös opettaa toisilleen taitoja, jolloin tapahtuisi vertaisoppimista.

Esikoululaiset voisivat toimia pienten pukeutumis- ja leikkiapuna, jolloin pienemmät oppisivat toimintatapoja isommilta ja isommat saisivat toimia esimerkinä.

Ollaan nyt mietitty sellaista omaehtoista liikkumista, meinattiin että laitetaan seinille sellasilla tarrateipeillä esim. jalankuvat seinälle missä voi harjoitella esim. käsillä seisontaa, kun ne miettii, että miks jalan kuvat on seinällä ja kädet lattiasa. Se on sellaista omaehtoista liikuntaa. Eteiseen on mietitty hernepussin heitto paikkaa jossa voisi eri korkeudella olevia lumpeenkukkia heitellä.

Jotta lasten osallisuutta voitaisiin kehittää tulisi lapset ottaa vielä enemmän mukaan suunnittelemaan toimintaa ja lapsille pitäisi antaa enemmän tietoa vaikuttamisen mahdollisuudesta sekä siitä mihin asioihin he pystyvät vaikuttamaan.

4.4 Yhteenveto

KASVATTAJIEN KOKEMUKSET

OSALLISUUS KÄ- SITE	OSALLISUUDEN NÄKYMINEN
--------------------------------	-------------------------------

- ❖ lapset pääsevät vaikuttamaan arjen toimintaan ja itseään koskeviin asioihin
- ❖ Tehdään ikä ja kehitystason mukaisia asioita

- ❖ Lasten omatoimisuuteen kannustamisella.
- ❖ Otetaan lapset mukaan suunnitteluun ja toteutukseen
- ❖ Lapset pääsevät vaikuttamaan siihen, millaista leikkiä leikitään
- ❖ lelut on sijoitettu niin, että lasten on helppo itse ottaa haluamansa lelut hyllyistä ja näin päättää mitä haluavat leikkiä ja kenen kanssa

LASTEN OSALLISUUDEN KEHITTÄMINEN

- ❖ lapsia tulisi ottaa vielä enemmän mukaan toimintoja suunniteltaessa ja kun aloitetaan suunnittelemaan seuraavaa toimintavuotta.
- ❖ Lapset voisivat opettaa toisilleen taitoja
- ❖ Esikoululaiset voisivat toimia pienten pukeutumis- ja leikkiapuna
- ❖ Lisää omaehtoista liikkumista

KUVIO 2. Kasvattajien kokemukset

Kasvattajat kokivat osallisuuskäsitteen hyvin samanlaisena ja eri päiväkotien välillä käytännöt olivat lähestulkoon samat. Yläpuolella olevassa kuviossa on tiivistetysti esitetty haastatteluissa esiin nousseet asiat. Lapset pääsevät vaikuttamaan arjen toimintaan ja se näkyy lapsilta tulleiden ideoiden ja ehdotusten toteuttamisena, mutta vielä enemmän voisi lapsia ottaa mukaan suunnittelemaan pidemmälle aikavälille esim. seuraavalle toimintakaudelle tulevia asioita.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksella halusin selvittää mitä osallisuus käsitteenä kasvattajien mielestä tarkoittaa. Kasvattajat näissä päiväkodeista olivat hyvin samaa mieltä siitä, että osallisuus merkitsee lasten ottamista mukaan suunnittelemaan ja toteuttamaan eri toimintoja. Leinonen (2014) on myös samaa mieltä ja kirjoittaa lasten ottamisen mukaan perustoimintoihin kuuluu osallisuuden käsitteisiin. Ajan puute oli estämässä sitä, ettei aina ole mahdollisuutta kuunnella niin paljoa lasten toiveita. Mielestäni nyt kun osallisuus nousee suurempaan rooliin uuden varhaiskasvatussuunnitelman myötä pitäisi päiväkodeissa myös järjestää lasten kuuntelemiselle sekä toiminnan suunnittelulle enemmän aikaa.

Haastatteluista nousi vahvasti esille, kuinka kaikki haastateltavat olivat samaa mieltä siitä, että lapset tulisi ottaa mukaan toiminnan suunnitteluun. Kasvattajien tulee olla kiinnostuneita tekemään muutoksia toimintatapoihinsa, jotta lasten osallisuus mahdollistuu, Venninen (2014) viittaa teksteissään myös lasten osallisuuden lisäämisen ja mahdollistamisen lähtevän sitoutuneesta henkilökunnasta.

Päiväkotiketjun liikunta painotteisuus tulee hyvin esille, mm. siirtymätilanteissa joihin on jonottamisen sijaan mietitty erilaisia liikkumistapoja, näin lapset huomaamattaan oppivat uusia asioita ja siirtymiset onnistuvat sulavammin. Lapsia kannustetaan omatoimisuuteen, jolloin lapset saavat onnistumisista positiivisia kokemuksia. Eskel & Marttilan (2013) mukaan tämä on Roger Hart's kehittämien osallisuuden portaiden tasolla kaksi. Lapset osallistuvat kasvattajien ohjeiden mukaisesti, mutta he eivät pääse itse vaikuttamaan suunnitteluun.

Toimintatuokioita suunniteltaessa kasvattajat ovat valmiita muuttamaan suunnittelemaan lapsilta tulleiden ideoiden ja toiveiden perusteella. Lapset otetaan mukaan suunnittelemaan ja toteuttamaan päiväkodin toimintaa heiltä tulleiden ideoiden perusteella. Eskel & Marttilan (2013) mukaan tämä on Roger Hart's kehittämien osallisuuden portaiden tasolla viisi. Lasten mielipiteitä kysytään ja kuunnellaan, mutta kasvattajat johtavat toimintaa. Mielestäni on hyvä, että lapset otetaan mukaan suunnittelemaan ja toimintaan tehdään muutoksia heiltä tulleiden ideoiden perusteella.

Ulkoilutilanteissa päiväkotien välillä oli eroja, toisissa päiväkodeissa oli yhteinen leikki ulkoilemaan mentäessä ja tähän ideoita kerättiin lapsilta. Tällainen toiminta tuo lapsille mahdollisuuden vaikuttaa ja saada äänensä kuuluviin. Tässä osallisuus toteutui osallisuuden portaiden mallin mukaan tasolla seitsemän. Idea toimintaan tulee lapsilta ja kasvattajat ovat mukana vain tarvittaessa. Mielestäni käytäntö on hyvä, siten pystytään opettamaan uusia taitoja ja leikkejä lapsille ja lapset voivat leikkiä niitä yhdessä myös muulloin. Haastatteluissa nousi esille, että kasvattajat osallistuvat lasten leikkeihin, kasvattajien osallistuminen lasten leikkeihin tuo lapsille tunteen, että heidän tekemisistään ollaan kiinnostuneita. Ulkoilutilanteissa lasten vapaa leikkiminen toteutui myös osallisuuden portaiden tasolla seitsemän. Lapset saavat vapaasti valita mitä leikkivät ja kenen kanssa, kasvattajat ovat apuna tarvittaessa, esim. antamassa lasten haluamia tarvikkeita varastosta.

Lapset saavat sisätiloissa valita vapaasti haluamansa tilan leikkimiselle ja he päättävät myös itse mitä leikkivät. Lasten osallisuus tulee tällöin hyvin esille, kun he itse saavat olla suunnittelemassa ja toteuttamassa oman päiväkotipäivänsä kulkua. Lasten osallisuuden taso on sisäleikkitalanteissakin osallisuuden portaiden tasolla seitsemän. Lapset saavat suunnitella ja päättää, kasvattajat auttavat tarvittaessa. Leikkien lopettamisen jälkeen jäljet siivotaan ja tavarat laitetaan paikoilleen, näin tavarat pysyvät tallessa ja kaikilla on yhteiset siistit tilat. Tämäkin käytäntö oli sama kaikissa päiväkodeissa, joista kasvattajia haastattelin.

Kaikki haastatellut kasvattajat olivat yhtä mieltä siitä, että lapset tulisi ottaa vielä enemmän mukaan toimintaa suunniteltaessa ja lapset voisivat olla esittämässä toiveitaan jo siinä vaiheessa, kun suunnitellaan seuraavaa toimintakautta. Tällainen lasten kanssa yhdessä toiminnan suunnitteleminen ja toteuttaminen nostaisi lasten osallisuuden, osallisuuden portaiden tasolle kahdeksan jonka toteutumisen kriteerit ovat, että lapset ja kasvattajat yhdessä ideoivat, suunnittelevat ja toteuttavat toimintaa. Kasvattajilta tuli myös ehdotuksia, että lapsille voisi antaa enemmän pieniä tehtäviä esim. mukien laitto ruokapöytään, voileipien voitelu ja isommat voisivat toimia pienempien apuna ja näin tuntea olevansa tärkeitä ja saavansa vaikuttaa.

6 POHDINTA

Opinnäytetyön aiheen löytymisen jälkeen, opinnäytetyön teorian kirjoittaminen lähti nopeasti käyntiin. Muiden koulutehtävien ja harjoittelujen takia Opinnäytetyö prosessin pituus yllätti kuitenkin itseni, sillä opiskelun ja oman henkilökohtaisen elämän yhteensovittaminen toi haasteita. Keväällä 2017 pystyin keskittymään intensiivisemmin opinnäytetyön kirjoittamiseen.

Tutkimuskysymykseni oli, *kuinka päiväkodissa toteutuu lasten osallisuus kasvattajien näkökulmasta? ja miten lasten osallisuutta voitaisiin lisätä?* kysymykset olivat laajat, mutta haastattelujen avulla sain kerättyä aineiston, josta pystyin nostamaan esille selkeitä tuloksia ja johtopäätöksiä.

Opinnäytetyöni tarkoituksena oli haastatella jokaisesta kolmesta päiväkodista yhtä työntekijää, haastatteluja tekemään mennessäni olisin voinut kertoa opinnäytetyöni taustasta ja tarkoituksesta enemmän. Tämä ei kuitenkaan onnistunut, joka toi oman haasteensa työn kirjoittamiseen ja vaikutti myös osaltaan työni luotettavuuteen. Laajemmalla haastattelujen aineistolla olisin saanut laadullisemman tutkimuksen. Haastattelu kaavaketta olisi tullut muuttaa hieman, jonka huomasin tuloksia kirjoittaessani. Kysymykset olisi ollut hyvä kirjoittaa vielä tarkemmin.

Tutkimukseni saama tieto on mahdollista jakaa muiden saman ketjun päiväkotien kanssa, jotka eivät tutkimukseeni osallistuneet, sillä mielestäni olisi hyvä jokaisessa päiväkodissa tarkastella kuinka osallisuus todellisuudessa toteutuu ja siihen osallisuuden portaat jotka kuvaan teoriaosiossani ovat mielestäni todella hyvät. Osallisuuden portaiden avulla näkee konkreettisesti millä tasolla osallisuus on päiväkodin arjen eri perustoiminnoissa.

Opinnäytetyö prosessin aikana olen mielestäni kehittynyt valtavasti. Aluksi opinnäytetyön kirjoittaminen ja tiedon etsiminen olivat haastavaa. Teoria tietoa osallisuudesta on niin paljon, että täytyi osata rajata työtä reilusti, jotta siitä ei tulisi liian laaja. Haastattelujen tekeminen ja tulosten analysointi sekä kirjoittaminen näkyväksi oli itselleni mieluista. Halusin valita osallisuutta näkyväksi tuovaksi vain yhden osallisuuden portaat, vaikka osallisuuden mittareita on monia erilaisia. Nämä Roger Hart's: in portaat olivat mielestäni todella hyvät. Opinnäytetyö prosessi opetti aikatauluttamista, sinnikkyyttä,

kirjoittamisen taitoa sekä omaa ammatillisuuttani, koska päiväkotimaailma on itselleni vielä todella vieras asia. Teoriatiedon kerääminen, sen lukeminen ja pohtiminen ovat mahdollistaneet omaan ammattikirjallisuuteen laajemman perehtymisen.

Kokonaisuudessaan opinnäytetyön kirjoittaminen on ollut kasvunprosessi sosionomiksi. Nyt opintojen loppuessa ja opinnäytetyön valmistuessa tunnen olevani sisäistänyt sosionomin työn tärkeyden ja miten sosionomit voivat työllään vaikuttaa monen ihmisen hyvinvointiin.

LÄHTEET

- Eskel, P. & Marttila, M. 2013. Osallisuuden kokemus osana yhteisöllisyyttä. Pienten piirissä. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P. 1997. Tutki ja kirjoita. 10. painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Hirsjärvi, S., & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hujala, E. & Turja, L. 2012. Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksen käsikirja. 2. painos. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Järvinen, K. & Mikkola, P. 2015. Oletko sä meidän kaa?. 1. painos. Pedatieto Oy.
- Kanninen, K. & Sigfrids, A. 2012. Tunne minut! Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kataja, K. 2014. Yhteinen osallisuus varhaiskasvatuksen pedagogiikassa. Teoksessa Osallisuuden pedagogiikka varhaiskasvatuksessa. 2. painos. Tampere: Suomen Varhaiskasvatus Ry ja tekijät.
- Kettukangas, T. & Härkönen, U. 2014. Lasten osallisuus perustoiminnoissa. Teoksessa Osallisuuden pedagogiikka varhaiskasvatuksessa. 2. painos. Tampere: Suomen Varhaiskasvatus Ry ja tekijät.
- KvaliMOTV. Strukturoitu ja puolistrukturoitu haastattelu. Luettu 1.4.2017. http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3_3.html
- Leinonen, J. 2014. Pedagogisia näkökulmia lasten osallisuuden tukemiseen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Osallisuuden pedagogiikka varhaiskasvatuksessa. 2. painos. Tampere: Suomen Varhaiskasvatus Ry ja tekijät.
- Nurmi, S. & Rantala, K. 2011. Näyn & kuulun. Helsinki: Lasten Keskus Oy.
- Opetushallitus. 2015. Osallisuus varhaiskasvatuksessa. Luettu 17.5.2016 http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/opetussuunnitelmien_ja_tutkintojen_perusteet/varhaiskasvatus/vasu2017_verkkokomentointi/103/0/osallisuus_varhaiskasvatuksessa
- Oranen, M. 2016. Lasten osallisuus. Luettu 30.4.2017. <https://www.thl.fi/fi/web/lasten-suojelun-kasikirja/tyoprosessi/lasten-osallisuus>
- Roos, P. 2016. Mitä kuuluu?. Vaasa: Waasa Graphics Oy.
- THL. 2016. Osallisuus. Luettu 4.5.2016. <https://www.thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus>
- Turja, L. 2007. Lasten osallisuus kasvatustyön suunnittelussa ja kehittämisessä. Erilainen oppija – yhteiseen kouluun. Jyväskylä: PS-kustannus.

Turja, L. 2011. Lapset osallisina- kohti uutta varhaiskasvatuskulttuuria. Varhaiskasvatus tänään, Suomen varhaiskasvatus ry:n verkkolehti. Toukokuu 2011, 1-15.

Suomen perustuslaki. 11.6.1999/731. Luettu 23.5.2016. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

Varhaiskasvatuslaki. 2015. Luettu 18.5.2016. http://minedu.fi/export/sites/default/OPM/Koulutus/koulutuspolitiikka/vireilla_koulutus/varhaiskasvatus/liitteet/Vaka1_liite.pdf

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2016. Luettu 4.11.2016. http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf

Venninen, T. 2014. Vaikuttamisen ympyrä varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Osallisuuden pedagogiikka varhaiskasvatuksessa. 2. painos. Tampere: Suomen Varhaiskasvatus Ry ja tekijät.

wikipedia. 2017. Laadullinen tutkimus. Luettu 30.4.2017. https://fi.wikipedia.org/wiki/Laadullinen_tutkimus

Wvi. 2017. Child participation. Luettu 30.4.2017. <http://www.wvi.org/child-participation>

LIITTEE

Liite 1. Saatekirje

Hei!

Olen tekemässä opinnäytetyötä lasten osallisuuden toteutumisesta päiväkodissanne teidän työntekijöiden näkökulmasta. Tarkoitukseni olisi tulla haastattelemaan 3-5 vuotiaiden ryhmästä yhtä työntekijää, sekä toivoisin että yksi työntekijä vastaisi minulle kirjallisena samoihin kysymyksiin. Saamani tiedon perusteella kerään teille käyttöön hyviä käytäntöjä osallisuuden lisäämiseksi ja arjen helpottamiseksi. Olen teihin yhteydessä, jotta saamme sovittua sopivan ajankohdan haastattelulle. Lähetän liitteenä kysymykset, jotta pääsette tutustumaan ja pohtimaan niitä jo etukäteen. Toivoisin että tullessani haastattelemaan yksi työntekijä olisi täyttänyt haastattelukaavakkeen, jotta saisin vastaukset mukaani.

Ystävällisin terveisin

Mari Ojala

Liite 2. Haastattelu kaavake

1. Mitä osallisuus merkitsee sinulle päiväkodissa?
2. Miten koet osallisuuden toteutuvan päiväkodissa?
3. Työntekijän rooli osallisuuden toteutumiseksi?
4. Miten konkreettisesti näkyy osallisuus teidän päiväkodin arjessa.
 - a) Perushoidossa
 - b) Toimintatuokioissa
 - c) Ulkoilu tilanteissa
 - d) Leikki tilanteissa
5. Miten lisäisitte osallisuutta?

